Békeffy Lajos PhD

A problémakezelő-személyiségfejlesztő bötrönpasztoráció néhány elvi és gyakorlati kérdése (II. rész)

Viktor Frankl egzisztenciaanalitikus-logoterapikus módszerének alkalmazása a börtönpasztorációban

Viktor E. Frankl (1905-1997) az ún. harmadik bécsi pszichológiai iskola alapítója egyidejűleg volt professzor Bécsben és San Diegoban, a Harvardon és Pittsburgban. Könyveit 27 nyelvre fordították le. Egész életét az ún. humanista pszichológia és lélekgyógyítás tudományának szentelte. Fő kérdése, amire szenvedélyesen kereste a választ, így hangzott: **Mi az élet értelme?** (Sinn des Lebens?)[1]

Azt tapasztalta, különösen a koncentrációs táborban, hogy akkor alig vagy egyáltalán nem elviselhető a szenvedés, ha annak oka az élet értelmetlenségének átélése. A pszichoterápia számára ő fedezte fel azt, hogy **a szenvedésnek metafizikai dimenziója is van.**[2] Ennek révén az emberek, a kedély és a tehetetlenség okozta frusztráción is túl tudnak lépni (Selbsttranszendenz)[3] egy tágasabb dimenzióba, amiben az életük új értelmet kap. Csak ebben a dimenzióban kerülhet sor a személyi érettség, nagykorúság elérésére, az ittlét beteljesülésére. Az egzisztencia törékenységét a szenvedés mutatja leginkább, az elkeseredés veszélye, az önmagunk számára még elhordozhatónál nagyobb kihívások terhe. Logoterápiájában éppen ezért azt tanította, hogy mégis, mindennek ellenére „Mondj igent az életre!". Tudományos módszerét ő és sokan mások a lélekgyógyítás/pszichoterápia, tanácsadás, krízisintervenció területén alkalmazták és hasznosítják ma is. Életvezetési segítséget kívánt nyújtani a nihilizmus ellen, melynek következménye az élet értelmének elvesztése vagy nyílt tagadása, a kétely ellen, ami őt zsidó létére igen közel hozta a keresztyén gondolkozáshoz. Erről írt *„Der unbewusste Gott – Psychotherapie und Religion"*[4] c. könyvében több tanulmányt is. Frankl antropológiájában fontos szerepet játszik az élet értelmének keresése. Erre úgy juthatunk el, ha ren-

1 V. E. Frankl, Man's Search for Meaning, 77. kiadás, Simon and Schuster, New York. 1987. ~: Im Anfang war der Sinn, Serie Piper, München. 1986. ~: The will to Meaning, 10. kiadás, New American Library, New York. 1987. ~: The Unheard Cry for Meaning – Psychotherapy and Humanism, 8. kiadás, Simon and Schuster, New York. 1985; ~: Der Mensch vor der Frage nach dem Sinn, Eine Auswahl aus dem Gesamtwerk, Serie Piper 289, München. 1988.

2 ~: Das Leiden am sinnlosen Leben, Psychotherapie für heute, Herderbücherei 615, Freiburg im Breisgau. 1987. ~: Die Sinnfrage in der Psychotherapie, Serie Piper 214, München. 1985.

3 ~: Die Psychotherapie in der Praxis. Eine kasuistische Einführung für Ärzte, Serie Piper 475, München. 1986.

4 Kösel, München. 1988.

delkezünk e két lelki-szellemi képességgel: a **távolságtartással önmagunkkal szemben** (Selbst-Distanzierung) és az **ön-transzcendálással** (Selbst-Transzendenz). Az előbbi az önmagunkkal való bánás eszköze, az utóbbi a másokkal, s a kívülvaló világgal való érintkezés módja. De önmagunk számára a személyiségünk végső soron titok marad.

Az egzisztencia-analízis és a logoterápia jellemzői:

- az emberi személyiség tisztelete, méltóságának elismerése,
- a lelkiismeret és a személyes élet értelmének elfogadása, a felelősség vállalása mindezért.
- A szenvedés-bűn-halál triásza jelenti az emberek számára a legnagyobb kihívást és próbát. Ezeket megállni végső soron csak Isten színe előtt lehet. Ez a sub spaeciae aeternitatis – mint a hívő ember világszemlélete – átsüt Frankl egész életművén.

Irányzatában az elgondolt és a megélt egységben van. Mivel elméletének és gyakorlatának központi tételei közé tartozik a személyiség fejlesztése, a személyes lét értékének és helyi értékének felfedezése és felfedeztetése a kliensekkel, az érzelmek szerepének tisztázása és szabályozása az emberi életben és a mindennapokban, ezért Frankl tanításai különösen is alkalmasak a börtönpasztorációban történő hasznosításra. Ezért most öt kategóriát és értelmezésmódot emelek be e dolgozatba:

- **a szorongás**
- **az agresszió**
- **az önérték, illetve önértékre nevelés**
- **a coping**
- **az akarat-erősítése kategóriáit.**

A szorongás jelensége és börtönlelkészi „kezelése" a büntetés-végrehajtás viszonyai között [5]

A szorongás, illetve félelem mint általános izgalmi állapot a fenyegetettség kifejeződése, amit az egyén nem csak fizikailag, hanem pszichikailag, sőt szellemileg is átél. A fenyegetettség-érzetből fakadóan aláássa azoknak a tartást adó belső struktúráknak a szilárdságát, melyek a létezés folyamatosságát biztosítják. Az emberi lét otthonosságérzetét és -tudatát veszti el, ha nincs bizalomébresztő megbízhatóság, tartás és védelem az egyén számára. A büntetés-végrehajtás folyamatában találkozhatunk különböző fázisú félelem-tünetekkel, amelyek egyrészt „idői" kötöttségűek: más az előzetes letartóztatásban a szorongás jellege és foka, más a nem jogerős ítélettel rendelkezőknél, más a már büntetési idejüket letöltőknél, s megint más a szabadulás előtt állóké. Intenzitás és gyakoriság tekintetében a bevezető és a kimenő szakasz a legintenzívebb.

5 Alapvető irodalom: Alfried Längle, Der Mensch auf der Suche nach Halt – Existenzanalyse der Angst, in: Existenzanalyse, GLE, 13. Jhrg. Juni 1996, Nr. 2, Wien.

A szorongás szubjektív átélés, ami különböző okokkal magyarázható, de alapvetően a bizonytalansággal függ össze. Két formája:

- **Alapvető szorongás, alapszorongás** (Grundangst)
- **Váradalmakkal összefüggő szorongás** (Erwartungsangst).

Az alapszorongást[6] az egzisztenciális elbizonytalanodás okozza. Megrendülhet valakinek az egészségi állapota, elveszítheti munkahelyét, partneri kapcsolatai megromlanak, önképe megbomlik, közlekedési biztonsága csökken... Ez a „Semmi sem biztos" érzete. A semmi tör be az egzisztenciába, valakinek vagy valaminek az elvesztése, nincs biztos talaj a lába alatt. Mindez a külső támasztékok meglazulásával függ össze.

A másik forma **a váradalmakkal összefüggő, inkább belső forrású szorongás.**[7] Nincs elég erős belső tartása az egyénnek ahhoz, hogy a szorongást kiváltó külső tényezőkkel sikeresen megküzdjön. Ezért nevezik ezt a *„megbetegedett életkedv" jelenségének* is. Ekkor a szorongás már félelembe megy át, aminek sajátos kifejezése ez a mondat: „Nem bírom ki". Ilyenkor alakulhatnak ki a fóbiák, például betegségektől, bezártságtól, mélységtől. A megsemmisülés érzete támad fel az egyénben.

Mindkét forma gyakran előfordul börtönviszonyok között tartott személyeknél. Fogvatartottaknál a bezártság, illetve a külvilág, a szabadabb világ átmeneti redukáltsága vagy elvesztése keltheti fel ezeket az érzéseket.

Az egzisztencia-elemző terápia lehetőségei, amivel a börtönlelkészi szolgálatban is élhetünk

Fontos ennek a kétféle formának a világos elkülönítése a fogvatartottaknál, akik hozzánk jönnek akár lelkigondozói beszélgetésre, akár csoportfoglalkozásra.

Az alapszorongás viszolyog eleinte vagy tartósan a tartást adó struktúráktól, legyen ez akár a börtön házirendje vagy más „börtönkínálat". Az alapszorongás első renden személyes jelenlétet és tartást sugárzó magatartást, beszélgetést kíván meg a börtönlelkésztől.

Az elvárás tekintetében kialakuló szorongás azt kívánja meg, hogy a szorongást keltő forrásokkal történjék meg a konfrontáció. Zárt intézeti viszonyok között a börtönlelkésznek nem feladata a speciális kezelés, de a verbális-mentális segítés igen.

Ez az alapszorongás tekintetében a lelkészi jelenlétet, a beszélgetést, a belső tartás erősítését jelenti a fogvatartott számára. Fontos, hogy a börtönlelkészben rátaláljon arra a személyre, aki odafigyel rá, komolyan veszi, érdeklődik dolgai iránt, együtt érez vele, s nem rögtön valamilyen kezelés vagy gyógyszer előírásával kezdi, nem küldi tovább sem a börtönpszichológushoz, sem a börtönorvoshoz. A mellette való kitartásunk belső tartását erősíti. A bizalom, ami ébred a fogvatartottban, további tartás-erősödéshez vezet. A problémák megbeszélése, a szorongást keltő forrásokkal (legyenek azok személyes jellegűek, pl. nehezen elviselhető zárkatárs, vagy tárgyi jellegűek, pl. a börtönviszonyok, a „szürkeség"...) való együttes szembenézés is segíthet a szorongás

6 A fentebb említett tanulmányban, 6. p.
7 I. m. 7. p.

csökkentésében. Segítheti az alapszorongás enyhítését az intézeti sport vagy művelődési lehetőségeken való részvétel, az „iskolába járás" is, de a nevelővel kialakuló jó viszony is.

A speciálisabb fáradalom-szorongás tekintetében a börtönlelkész általánosabb feladata, hogy a szorongást feldolgozni képes magatartást segítse kialakulni az elítéltben. Alapvető annak tudatosítása, hogy a szorongást ki lehet bírni, el lehet hordozni, s ez már a szabadulás egyik esélye. Többször okozhat szorongást a tudatalatti vagy titkolt túlértékelése önmagunknak vagy éppen a fordítottja. Tehát az önmagunkhoz való viszonyulás és a kiváltó külső okokhoz való viszonyulás megváltozása ígér eredményt. Fontos az igazi, személyes értékekhez való odafordulás (család, valamilyen szakma, barátság, társ, Isten) felébresztése, elmélyítése.

Három, még sajátosabb és célzottabb módszer, amit meggondoltan kell alkalmazni:[8]

- **a dereflexió** (Dereflexion – Frankl szerint)
- **a személyes álláspont megtalálása** (Personale Positionsfindung – Längle szerint)
- **a paradox intenció (Paradoxe** Intention – Frankl szerint).

A dereflexió a logoterápia módszere, ami tudatosan fordítja el a szorongó elítélt figyelmét a szorongást kiváltó okoktól és a kialakuló szorongás-érzetektől. A fogvatartottat tudatosan fordítjuk bizonyos értelmet és értéket hordozó foglalatosság, gondolkodásmód felé (ez lehet pl. a bibliaismeret növelése, az imádság személyessé tétele). Ezek segítségével a személyiség autonóm folyamatai (pl. alvás, megkönnyebbülés, kapcsolatok alakítása zárkán, intézeten belül) kikerülnek az aggódó-szorongó érzelmek alól.

Az előbbi módszert jól egészíti ki **a személyes pozíció, álláspont kialakítása.** A szorongást kiváltó okokkal szemben személyes álláspontot lehet és kell kialakítani. Az első lépés (pozíció-találás kifelé) a szorongás kiváltó okának a pontosabb elemzéséből áll: „Miből ismeri fel a veszélyt? Mi az, ami tényleg megtörténhet?". A második lépés (pozíció-találás befelé) során a saját, belső erőforrásokat mérjük fel: „Ezt a helyzetet csak egyszer lenne képes elviselni?". A harmadik lépés (pozitív pozíció felvétele) annak megkeresése, mi a jó a rosszban.

A Frankl-féle **paradox intenció** arra törekszik, hogy az egyén akár a szorongást kiváltó okokat még kívánja is magának, ennek során a humoros-játékos hozzáállás a valósághoz segít abban, hogy létrejöjjön a felszabadító távolságtartás felvétele önmagunkkal és a kiváltó okokkal szemben.

Az agresszió jelensége és börtönlelkészi „kezelése" a büntetés-végrehajtás viszonyai között

Mi is az agresszió?[9] Több definíciója van.

- Az agresszió egy tárgy erőszakos kezelése (Längle, 1998)

8 I. m. 11. p.

9 Mag. Anton Nindl, Lass mich...sonst, Agression aus existenzanalytischer Sicht, in: GLE, Wien, 16. Jhrg. März 1999, Nr. 1 – Alfried Längle, Ursachen und Ausbildungsformen von Agression im Lichte der Existenzanalyse, in: GLE, Wien, 15. Jhrg. Juli 1998, Nr. 2

- Magatartásunk akkor agresszív, amikor „személyeknek vagy tárgyaknak aktívan és célirányosan kárt akarunk okozni, meggyengíteni vagy szorongással és félelemmel akarjuk eltölteni őket"
- Az agresszió akkor is kialakul, amikor beszűkül a személyes tér, amikor hiányt szenvedünk a „ránk-figyelésben", elismerésben, értelmes cselekedetekben (Nindl, 1999).

Az agresszió kiváltói

Szituációs okok (kiúttalanság, averzív események, a kiváltó személy tulajdonságai).

Egyéni-belső okok (a pszichoaktivitás szintje magas, a feszültségből származó intolerancia szintén magas, rossz tanulási tapasztalatok, hiányos beleérzési képesség, csökkent empátia; hiányos reflexió annak átgondolására, hogyan esik a másiknak agresszív magatartásunk).

A legújabb, s nem csak Frankl-iskolai kutatások szerint általános a vélemény arról, hogy az emberi psziché funkciói között szerepel a **védelmi mechanizmusok mozgósítása,** ide sorolják **az ösztönöket, az aktivitási szintet és a coping-reakciókat,** s az agressziót ebbe az utóbbi alkategóriába sorolják.

Ezek a coping-reakciók a léleknek ún. **„pszichodinamikai mechanizmusai"**[10], valójában reflexszerűen, automatikusan lefutó védelmi és szituáció-„kézbentartó" reakciói. Ezek a reakciók sablonszerűen futnak le a lélekben, gyakran megkerülve a tudatot, a magatartási és viselkedési formákat. A szituációk kézbentartásának, szabályozásának eszközei vagy pszichés mechanizmusai: 1) a veszteségminimalizálás, 2) a paradox mozgás a kézbentartás megvalósítására, 3) agressziós mozgás az elhárítás érdekében, 4) a kezdeti kézbentartás feletti sikerélmény.

Mint már fentebb jeleztük, az agressziót kölcsönhatások váltják ki, ezek a két jelzett komponensből tevődnek össze: a szituációs hatásokból és az egyéni-belső szituációból. A legerősebb hatás kívülről az ún. **kiúttalanság érzése.** Ez az, amikor egy helyzet fenyegető hatása elől nem tud az egyén kitérni. Ezekben a helyzetekben vagy az az érzésünk, hogy ezt nem lehet kibírni (1. sz. Alap-Motívum – AM), vagy az, hogy kapcsolathiány miatt túl rideg és élettelen egy helyzet (2. sz. AM), vagy az, hogy szinte elveszünk, a saját értékeink összezavarodnak és sérülnek (3. sz. AM), vagy az, hogy egy-egy helyzet teljesen értelmetlennek tűnik, s nincs értelmes kiút belőle (4. sz. AM). Mind a négy szituációs, külső motívum előfordulhat együtt és külön is a fogvatartottak agresszív magatartásának a hátterében.

De vannak belső, szubjektív motívumok is, az **individuális ösztönzések** az agresszióra. Ide soroljuk a személyiségvonásokat, melyek hatással vannak az egyén aktivitási szintjére, ezeknek szerepük van abban, hogy az egyén milyen problémamegoldó technikával válaszol egy-egy helyzetre: vajon inkább introvertált vagy

10 A. Längle, Ursachen und Ausbildungsformen von Aggression im Lichte der Existenzanalyse, GLE, 15. Jhrg. Juni 1998, Nr. 2., Wien, 7. p.

inkább extrovertált módon reagál-e, vajon vállalja-e a konfliktust vagy menekléssel válaszol erre. A velünk született és a szerzett személyiségvonások mellett természetesen fontos szerepe van az élettörténetnek is az agresszív magatartás kiváltódásában. Traumaszerűen átélt korábbi tapasztalatok érzékenyebbé tehetik az egyént, ami oda vezethet, hogy gyorsan támadhat az az érzése, hogy egy-egy helyzetből nincs kiút, ezért erre a veszélyre agresszív kirobbanással válaszolhat. Az egyéni ösztönzők, illetve kiváltó és gátló belső okok között szerepelhet több szemléleti elem, a világnézet és a vallásosság is, amely vagy serkenti vagy gátolja az agressziót.

Van még egy általános faktor, amit ennek a védelmi reakciónak a kiváltódásánál is tekintetbe kell vennünk, ez pedig az **erőökonómia,** ami alapvetően határozza meg azt, hogy az egyén mindig az erőtakarékosabb, a kisebb pszichikai energiát igénylő megoldás felé tart.

Az agresszió kriminál-antropológiai szemléletére most nem szeretnék kitérni. Fontos lenne egy másik dolgozat keretében nyomon kísérni az agresszió útját a pozitív kitöréstől a *„negatív destruktivitásig" (E. Fromm),* a verbális-indulati agressziótól az erőszakig, a kriminalizált agresszióig, az erőszakos bűncselekményig. Ez azonban nem témája e dolgozatnak.

Ami börtönviszonyok között a börtönlelkész praxisában leginkább előfordul, az a verbális-indulati agresszió, a zárkán belül, illetve a fogvatartott-fogvatartott, valamint a fogvatartott-felügyelet relációban. Külön fejezetet képez ezen belül az önmaguk ellen irányuló agresszió, a különböző önkárosító cselekmények, illetve súlyos formája, az öngyilkosság.

Milyen eszközeink vannak az agresszív késztetések enyhítésére?

- a szituációs faktorok enyhítése
- beállítódások lehetséges mértékű befolyásolása
- agressziót gátló eszközök alkalmazása
- alternatív magatartásformák elsajátítása.

Szituációs faktorok

Ezek közé sorolhatjuk a nem szükségszerű frusztrációkat, amelyek a bezártságból adódhatnak, az agresszív modelleket (pl. ilyen jellegű tv-filmek nézése a zárkában), a zárkatársak agresszív viselkedésmintáit. Ide sorolhatjuk a még nem teljesen sikeres alkalmazkodást a börtönszabályokhoz, az ebből adódó feszültségeket, amelyek ingerforrások. Ezekkel kapcsolatosan a börtönlelkész egyrészt az istentisztelet, az erre kijelölt helyiség másságát és tágasabb jellegét kínálhatja fel, továbbá azokat a másfajta viselkedésformákat, amivel már a bibliaórai vagy istentiszteleti közösség tagjai sikeresen rendelkeznek.

Ugyanakkor több olyan bibliai, főleg Jézus-jelenet is segíthet ezeknek a környezeti, szituatív hatásoknak a feldolgozásában, kezelésében, melyek kifejezetten Jézus megkísértésére szolgáltak (a pusztai kísértés története, a farizeusok kérdései, Jézus Pilátus és a főpap előtt).

A beállítódás befolyásolása

Ebben fontos szerepe van annak, hogy az érintett egyén érzelmi világában ne következzék be negatív bálványok kreálása, tisztelete, követése. Ilyen lehet a másik fogvatartott magatartásának követése, az erőszak, a „body-building-szemlélet" csodálata, idealizálása, a felügyelettel szembeni vak és oktalan ellenszegülés. Erről akár személyes lelkigondozói beszélgetés során, akár csoportfoglalkozáson érdemes és szükséges is beszélni, elsősorban a békességre és az ellenség szeretetére intő Igék alapján. A beállítódás felül-bírálata az egyéni reflexióval kezdődik (*Jó az, a mit teszek? – Helyes és célszerű azokat a mintákat, viselkedési formákat követni, amit környezetem sugall, vagy éppen rám akar kényszeríteni? – Ki és hogyan segít nekem ezek kivédésében?)* De ide tartozik mások sorsának az elemzése is, a „tanulás más kárán", de a szociális tanulás kiscsoportos formája is *(Mások hogyan dolgozzák fel ezeket a zárkaélményeket?).*

Agressziót gátló eszközök, módszerek

Itt természetesen nem a biztonsági eszközökre, még kevésbé a kényszerítő eszközökre, esetleg gyógyszeres befolyásolásra gondolok. Kifejezetten a mentális eszközök állnak előtérben és rendelkezésére a börtönlelkésznek. Minden más eszköz manipuláció vagy szerepkörének túllépése lenne. Önmagában a büntetés-végrehajtás rendszere egyszerre gátló eszköz, ebben az egyházi foglalkozások kifejezetten erre specializálódtak; egyszerre pedig ingerkörnyezet is éppen zártságával, sajátos belső rendjével, gyakori zsúfoltságával. Ugyanakkor az agresszív késztetések kioltása, de legalábbis jelentős enyhítése lehetséges verbális, Igei, bibliai eszközökkel, az énekléssel, az esztétikai élménnyel, versekkel, a közösség élményével, amely hordozza az egyént, az imádság erejével, a közös lelki élmények terápikus hatásával. Ez a valódi többdimenziós Logosterápia és közösségi koinónia-terápia!

Alternatív magatartásformák kínálata és elsajátítása

Az alternatív magatartásformák felmutatása, elsajátítása és alkalmazása is segítséget nyújt az agresszív magatartásformák feloldásához. Ez is jó lehetősége a börtönpasztorációnak, amivel az egész zárt-intézeti rendszer elviselhetőbbé tételéhez hozzájárulhat, nem feledtetve annak büntetés-végrehajtó célját.

Ebben a tekintetben elsősorban az önmegfigyelés és a személyes élet értelmének a felfedezése segít. Ez mindenestől fogva tanulási folyamat, amelynek során jó eszköznek bizonyul a saját érzések és kívánságok verbalizálása, megfogalmazása, megbeszélése akár lelkigondozói-négyszemközti, akár csoportbeszélgetés keretében. Hasznos a konstruktív jellegű beszélgetés a konfliktusokról, amik a fogvatartottat agresszív magatartáshoz vezették, amelynek során megtapasztalhatja a börtönlelkész és az istentiszteleti közösség együttműködő-segítő hozzáállását problémájához, feldolgozásában segítséget nyújthat. Az ellenség szeretetének krisztusi életmintája, ennek feldolgozása, az őskeresztyének, valamint a modern idők börtönjáróinak, pl. Csiha Kálmán erdélyi püspöknek vagy Szilágyi Sándor könyveinek (Fény a rácsokon; Boldog rabságom) cso-

portfeldolgozása, az ezek által megjelenített börtönhelyzetek megismertetése és feldolgozása szintén további segítség lehet.

Önérték, önértékre nevelés[11]

Általánosan elfogadott a szakirodalomban, hogy csak erős személyiség, tehát az, aki jó önértékkel és önértékeléssel rendelkezik, tud tartósan megküzdeni az agresszióval, a zárt intézeti viszonyokkal, a bűnözés ismétlődésének a kényszerével. Ezért fontos börtönlelkészi feladat az **önértékre nevelés.**

Az önértéknek köze van az értékhez. Az **általános értékek** mellett, amelyek ún. érték-univerzáliák, vannak még a **személyes értékek.** Ez utóbbiak nem csak egy személyre vonatkoznak, hanem egy adott helyzetre is. Helyzetenként kell az egyénnek ráéreznie ezekre.

„Az érték az, ami érint engem" (R. Allers). Érték tehát az, ami mozgásba hozza az érintett személyt, amit jónak, számára fontosnak tekint. Végső soron az értékre az egyénben a lelkiismeret bólint rá. Az önértékelés pozitívum, ha az reális, hozzásegít az egyén stabilitásához, elégedettségéhez, személyén keresztül pozitívan hat környezetére, embertársaira is.

Az önérték erősítése

Legtöbb fogvatartottnál baj van az önértékkel, illetve önértékeléssel: vagy túlbecsülik vagy lebecsülik önmagukat. Ott erősíthető, ahol a fogvatartott személyét a többiek nem nézik le, nem áll folyamatos lebecsülés, semmibevétel hatása alatt, ahol a felügyelet is emberszámba veszi őket.

A börtönlelkésznek fontos kiegyensúlyozó szerepe van az elítéltek önértékének reális látásában, a sérült vagy eleve gyenge önérték erősítésében, ennek eszköze a másikra való **tartós és előítélet-mentes odafigyelés.**

Fontos eleme az önértékre nevelésnek, hogy **a másikat úgy fogadom el, ahogy van, előfeltételek nélkül** – számomra ő nem csak egy elítélt, hanem Isten (lehetséges) gyermeke, testvérem!

Az elfogadás, az akceptálás nem a bűnözőre, hanem az emberre, az Isten teremtményére vonatkozik, ennek másik eszköze **a szeretet.** *Dosztojevszkijtől* megtanulhatjuk: „Szeretetről akkor beszélhetünk, ahol a másik embert úgy nézem, ahogyan őt maga Isten látja, illetve elgondolta". A szeretet az önértékre nevelés egyik eszköze.

A szeretet azonban nem vak és nem vakít el, látja és láttatja a hibákat is, hogy a másikat személyileg növekedésre, változásra serkentse.

Fontos feladat elvezetni a ránk-bízottakat **az önálló, értékorientált döntéshozatalra.** Ez abban is kifejeződik, hogy a zárkakonfliktusokat és egyéni krízíseket, ami a be-

11 E. M. Waibel, Erziehung zum Selbstwert, in: GLE, Nov. 1997, 14. Jhrg. 3. Sz., Wien. 3. p.

zártságból adódik, kezeljük úgy, mint pozitív kihívásokat, amelyek segítenek a rosszban is meglátni a jót!

A nevelésben és a kelkigondozásban nincsenek receptek. Minden eset más. Alapvetően így fogalmazhatunk: elsegíteni a másikat oda, ami jó neki. Ez valójában minden egyházi alkalomnak a célja. S mivel a nevelés mindig kapcsolatot jelent, döntő jelentősége van annak a kérdésnek, mennyire élő, mennyire aktivált az elítélt kapcsolata Istennel, a Bibliával, azokkal az értékekkel, amiket a zsidó-keresztyén kultúra hordoz és adhat. Ez **az értékorientált nevelés három szinten valósul meg**:

- az életet elfogadom és szeretem tér-idői voltában/ez a „teremtett világ"
- Mondj igent az életre!/Az élet mint alapvető érték elfogadása
- Az élet mint lehetőség arra, hogy az legyek, aki vagyok!/Személyként fogadom el magamat.

Coping[12]

A bezártság, a prizonizáció okozta ártalmak leküzdésében, a copingban nem nélkülözhető segítséget tud nyújtani a börtönpasztoráció. Ami az egyik legnagyobb veszély, az az üresség, az *egzisztenciális vákuum* (Frankl kategóriája), illetve ennek leküzdése, aminek hiányában az elítélteken a közöny, a depresszió vagy még súlyosabb jelenségek vesznek erőt. Ennek kivédésre a büntetés-végrehajtás természetesen kínál alternatívákat: levelezés, telefonálás, látogatók fogadása, rövidtávú eltávozás, intézeten belüli iskolai, művelődési és sportfoglalkozások, szakkörök, egyházi alkalmak. Az egyházi alkalmak sajátossága, hogy az értékvakságból kisegítse a fogvatartottakat.

A már említett **közöny** kialakulása az egyik veszély, ami enyhe személyiségzavart is okozhat. Az ilyen elítélt lehet hirtelen reakciójú és nagyon önző. Akár nárcisztikusnak, akár hisztériára hajlónak is tűnhet a felületes szemlélő előtt. Sokszor a nyakasság az, ami csak a pillanatnyi érdekek megvalósítását tűzi ki célul. Ezek mind olyan tünetegyüttest mutatnak, ami a börtönviszonyokra adott negatív coping megnyilvánulásai.

Elég gyakoriak a **trotz-reakciók** is az elítélteknél, mint **a negatív coping** formái. Ezekből pozitív irányba hozni ki őket nem könnyű lelkigondozói és egyben istentiszteleti-közösségi feladat, mivel gyakran nehezen motiválhatóak, nehezen szólíthatóak meg. Az intézeti pszichológussal és a nevelőkkel együttműködve, közös stratégiák kidolgozásával lehet eredményt elérni.

Az akaraterősítés lehetősége[13]

A pozitív irányvételű, értékorientált döntésekben fontos szerepe van az akaratnak. Nem véletlen, hogy Urunk többször tette fel ezt a kérdést: *„Akarsz-e meggyógyulni?"*

12 Hasznos tanulmány e tekintetben a már idézett Mag. A. Nindl tanulmánya, Lass mich..., sonst... in: GLE März 1999, 16. Évfolyam 1. szám, Wien, 38. p.

13 Rendkívül érdekes és értékes tanulmány e vonatkozásban Alfried Längle tanulmánya: Die Willensstärkungs-methode (WSM), in: GLE, April 2000, 17. évfolyam, 1. szám, Wien, 4. p.

Az akarat ebben az érelemben eltökéltség arra, hogy a kiválasztott értéket elérjem. Frankl értelmezésében: *az egyén szellemi ereje, amivel a kiválasztott cél elérésére törekszik.*[14]

Az értékorientált akaraterősítés módszerének lépései

1) alapozó munka, melynek során a spontán mozgatórugókat igyekszünk tisztázni (pl. a börtönviszonyok pozitív feldolgozása, a jövőperspektíva kidolgozása);

2) probléma-meghatározás, melynek során ellenérvekkel szembesítjük az elítéltet, amelyek akadályozhatják, más célok ezekkel való összefüggését tisztázzuk, a várható nehézségeket is felvázoljuk, ami aztán értékelő mérlegeléshez vezet, s döntéshelyzetbe hozza az érintett személyt;

3) a cél elsajátítása, kapcsolatfelvétel, a kitűzött értékek megkedveltetése, érzelmek ébresztése a céllal vagy célokkal kapcsolatban, aminek a várható eredménye az értékélmény, érték-érzet kialakítása;

4) az értelmezési horizont kitágítása, amit az értékkötődés jelent, amelynek során egy adott érték és az érintett személy egész életének az összefüggése kerül középpontba, az érték-motiváció becsatolása az egész életszemléletbe;

5) megerősítés, mely már az új, elért érték begyakorlását jelenti, amit bizonyos mértékig az ismétlődés és a realizálási technikák alkalmazását is segíti.

14 Id. munka, 4. p.